

de politieke (nazistische) missie van de Duitse gesprekspartners onderkennen. Ik kreeg de indruk in tegenstelling tot mevrouw De Keizer van wel. Men leze maar eens wat in het bijzonder over Crena de longh wordt meegedeeld (vergelijk 24, 25, 39 en 142). Het is ook in deze verhouding dat de Duitsers eigenlijk nimmer echt vat kregen op de Nederlandse ondernemers, noch vóór noch tijdens de bezetting. Wat dit betreft kwamen de Duitsers uit een heel ander huis, doordrenkt als zij waren van een politieke naast economische groothedswaan, vertegenwoordigers van een grote mogendheid of wat zich daarvoor hield.

Joh. de Vries

J. de Launay, J. Offergeld, *Belgen en bezetters. Het dagelijkse leven tijdens de bezetting 1940-1945*, J. van den Dries, W. Soethoudt, ed. (Antwerpen: W. Soethoudt, 1983, 269 blz., Bf525,-, ISBN 90 6372 086 6); P. Louyet, *België in de Tweede Wereldoorlog, IV, Het verzet* (Antwerpen: De Nederlandsche boekhandel, 1984, 95 blz., f29,50, ISBN 90 289 0886 2); J. Gérard, *Chronique de la Régence, 1944-1950* (Brussel: J. M. Collet, 1983, 447 blz., Bf495,-).

Vermits België niet rechtstreeks bij de 'drôle de guerre' was betrokken, wordt het pas in mei 1940 in de tweede wereldoorlog meegesleurd. Dan vangt een droeve, zware periode aan, die meer dan tien jaar heeft geduurd, en waarin beproevingen en problemen elkaar in een groot aantal en in snel tempo hebben opgevolgd: de Achttiendaagse Veldtocht, de nederlaag, het meningsverschil tussen vorst en regering, de ongegronde aanklacht van verraad door Franse (en Britse) staatslieden tegen Leopold III, de bezetting en haar uit-hongering, de jodenvervolging, het verzet, de collaboratie, de repressie, de koningskwestie, het regentschap van prins Karel met de moeizame heropstanding na tien jaar lijden. Zelfs mag gezegd worden, dat de troonsbestijging van Boudewijn I wel het einde van de bewogen periode betekent, maar ook de aanvang van de aftakeling van België, waarvan de huidige teloorgang het voorlopige eindpunt is. Drie werken van ongelijke kwaliteit, maar alle met vulgariserende bedoeling zijn onlangs over delen en aspecten van het decennium verschenen. Samen bieden ze een algemene kijk, die — mits het nodige voorbehoud, dat hieronder omtrent bepaalde punten wordt gemaakt — een degelijke inleiding tot betere kennis van de behandelde jaren is. Laten we ze in chronologische volgorde beschouwen.

De vertaling, die J. van den Dries in samenwerking met W. Soethoudt heeft gebracht van *La vie quotidienne des Belges sous l'occupation* door J. de Launay en J. Offergeld is wel grotendeels geslaagd maar gewis niet getrouw. De bewerkers biechten in een nawoord trouwens zelf op, dat ze de oorspronkelijke tekst aan hun Nederlandstalige publiek hebben aangepast. Alsof de historische waarheid voor de één zus en voor de ander zo zou moeten klinken! Vooral de bewering dat 'de inhumane repressie in Vlaanderen zo geheel anders [werd] aangepakt en doorgevoerd dan in Wallonië' houdt helemaal geen steek en klinkt zelfs verdacht. Alle objectieve historici weten immers dat in gans België (om niet te zeggen in gans West-Europa) hetzelfde verschijnsel wel een gelijksoortige reactie heeft uitgelokt. De begrijpelijke volkswuede heeft inderdaad vergissing en overdrijving verwekt. Maar de fouten waren niet verschillend in beide taalgebieden.

En de officiële sanctionering van de oorlogsmisdaden door het gerecht is overal in het land naar dezelfde normen en op identieke manier gebeurd. Indien er meer dossiers in Vlaanderen waren, heeft het wellicht te maken met de grotere bevolkingsdichtheid. In elk geval werd er proportioneel niet erger bestraft aan de ene dan aan de andere kant van de zogenaamde taalgrens. Dat namen van Vlaamse collaborateurs, die in de Franstalige editie wel voorkomen, in de Nederlandse versie worden verzwegen (79), dat op het vlak van de bioscoopactiviteit tijdens de bezetting wel Duitse, maar geen (nochtans zeer bekende) Franse films en acteurs worden geciteerd (zie register), dat het getuigenis van Hugo Schütz wordt aangehaald, om het 'idealisme boven iedere verdenking' van de met de Duitsers heulende leiders van de Vlaamse Beweging te 'bewijzen', zijn zo vele aanduidingen voor de vooringenomenheid van de vertalers. Waarom moest een leesbaar boek door zulke onfaire 'bewerker' worden verknoeid?

Veel eerlijker en dus betrouwbaarder is het vierde deel, dat over het verzet handelt, uit de reeks 'België in de Tweede Wereldoorlog'. Wat helemaal niet verwonderlijk is, vermits de auteur, die een begeleidende tekst bij de BRT-uitzendingen over het onderwerp wilde brengen, op de publikaties steunt van erkende en bekwame historici, die aan de bewuste TV-programma's hun wetenschappelijke medewerking en borg hadden verleend. Zonder overdrijving, maar ook zonder kleinering worden de belangrijkste facetten van het verzet beschreven: de moeilijke en moeizame start, de betere organisatie sinds het contact met Londen, de inlichtingendiensten (waarin parachutisten, koeriers en 'pianisten' zich hebben ingezet en waaronder Clarence van W. Dewé, Luc van Georges Leclercq, Zero van Ugeux naast andere organisaties een speciale vermelding verdienen), en de ontsnappingslijnen. Toch is het onderwerp niet volledig besproken, vermits gewapend verzet en sabotagegroepen onder andere niet of weinig aan bod komen. De publikatie is zeer zorgvuldig geschreven en bijzonder rijk geïllustreerd. Ze is een knappe inleiding tot het onderwerp.

Van een heel ander slag weer is de *Chronique de la Régence*. Niet alleen, niet zozeer, omdat het in de andere in België gesproken taal is geschreven: wie het land werkelijk kent, is er zich degelijk van bewust, dat het onderscheid van spraak geen overeenkomst in mentaliteit belet. Wel draagt het boek van J. Gérard het typische stempel van de auteur: vlot maar vlug geschreven, vol pittige anekdotes maar ook vol onnauwkeurigheden, is het werk prettig om te lezen, maar biedt het geen houvast. Het is immers zo, datfouten als Vlaams Nationaal [sic] Vergadering voor Vlaams Nationaal Verbond (19), vermelding van Vossen als secretaris-generaal in 1942, terwijl hij reeds in 1941 door Romsée werd vervangen (26), of bestempeling van een Antwerpenaar als Holvoet (43) of een Kempenaar als kardinaal Van Roey (124) als Vlaming de geloofwaardigheid van het geheel in het gedrang brengen. Erger nog is de zelfgenoegzaamheid, waarmee de auteur een evidente constatering als een geniale ontdekking van hemzelf voorstelt: 'Etrange, très étrange, aucun historien ne s'aperçut jusqu'à présent d'une phénomène rare, unique sans doute dans notre passé: durant les années 1940-44, le commandant militaire de la Belgique occupée, le général von Falkenhausen ?, était mal vu par la gouvernement nazi du Hie Reich; or, le Comité des Secrétaires généraux qui administraient notre pays, était, lui aussi, très critiqué par le gouvernement belge en exil à Londres'. Je moet maar lef hebben.

Nog andere staaltjes van zorgeloosheid — zowel vanwege de steller als vanwege zijn uitgever — zouden we kunnen aanhalen. Het moge echter volstaan, dat we besluiten

met de beoordeling, dat het interessante boek, waarin een massa wetenswaardigheden te lezen valt, spijtig veel van zijn verdienste en zijn bruikbaarheid inboet, omdat het niet met de nodige rijpheid van studie werd geschreven. Het blijft echter wel zo, dat de drie publikaties, die hier samen werden besproken, ook gezamenlijk voor belangstellende leken een goede aanloop tot meer kennis over het decennium 1940-1950 in België uitmaken.

F. E. Stevens

G. J. M. van Wissen, *De christen-democratische visie op de rol van de staat in het sociaal-economisch leven* (Dissertatie GU Amsterdam; Zuid-Scharwoude: G. J. M. van Wissen, 1982, vii + 724 blz., f55,-, te bestellen bij de auteur, Merel 5, 1722 DE Zuid-Scharwoude, gironummer 51 37 98).

De schrijver, aan het Groot-Seminarie te Warmond geschoold in wijsbegeerte en theologie en aan de Universiteit van Amsterdam in rechten en economie, promoveerde in 1982 op dit proefschrift tot doctor in de rechtsgeleerdheid. Het beschreven onderzoek had betrekking op de drie grote christen-democratische partijen (ARP, CHU en KVP) en hun opvolger het CDA in de periode 1945-1981. Van Wissens boek valt in drie delen uiteen, respectievelijk corresponderend met de tijdvakken 1945-1959, 1959-1971 en 1971-1981. In het eerste deel laat de auteur zijn betoog over de periode van wederopbouw, rooms-rode samenwerking én brede basis voorafgaan door een schets van de ontwikkeling van de sociale leer der confessionele partijen vóór 1945, tegen haar maatschappelijke achtergrond.

In zijn beschrijving van het eerste tijdvak (1945-1959) besteedt Van Wissen de nodige aandacht aan de tegenstellingen — binnen het kabinet-Beel en de daarna komende kabinetten-Drees — tussen de visies van PvdA en KVP op de taak van de overheid bij het economisch herstel. Tevens geeft hij aan hoe de laatste partij geleidelijk haar opvattingen tot grondslag van het regeringsbeleid wist te maken. Dat de KVP-visie de overhand kreeg, bleek onder meer uit de gekozen opzet voor een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, die aan een leidende overheid veel minder ruimte bood dan de PvdA lief was. Ook de meningsverschillen tussen de KVP en de (oppositionele) ARP, die theoretisch haar beginsel van 'sovereiniteit in eigen kring' hooghield en in de gegeven omstandigheden praktisch op een liberale lijn van staatsonthouding uitkwam, worden beschreven en verklaard. Met de CHU weet Van Wissen minder goed raad — het blijkt zijn hele boek door. Hij besteedt aan deze partij de minste aandacht (zo telt bijvoorbeeld het inleidende hoofdstuk over de ARP 78 bladzijden en dat over de CHU niet meer dan 26) en enkele in verband met het onderwerp van dit boek voor de hand liggende vragen rond het verschijnsel CHU worden ofwel niet gesteld, ofwel al te vluchtig beantwoord. Toegegeven, het is moeilijk de Unie, die immers uit verschillende stromingen is opgebouwd, te kenschetsen. Van Wissen heeft getracht zulks te doen aan de hand van grepen uit partijprogramma's, toelichtingen daarop en de *Handelingen* van de Kamer. Daaruit groeit natuurlijk wel een beeld, maar een raadsel als hoe Tilanus en de zijnen het klaar-speelden hun partij ongeschonden door de Doorbraak heen te slepen, terwijl de Hervormde Kerk de PvdA juist wel met sympathie bejegende, komt met zo'n aanpak niet dichterbij een oplossing. Aan de sociaal-economische achtergrond van kabinets-